

PÄHISEADUSLIK ASSAMBLEE
17. ISTUNG
23. november 1991

Juhataja: Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! Alustame tänast tööpäeva. Palun kõigepealt kohaloleku kontroll. Ja rekord ongi püstitatud. Meid on 15. Me leppisime eile kokku nii, et täna on võimalik, kes seda soovib, sõna võtta suvaliste eelnõu paragrahvide probleemide kohta, sest seni oleme selleks, et tempot mitte kaotada, püüdnud ennast täpselt häälestada vaid toimkondade poolt esiletoodud põhiküsimustele või apellatsioonidele. Niisiis, lugupeetud kolleegid, kes soovib sõna? Härra Tarand, palun.

A. Tarand: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Meil tuleb välja umbes nii, nagu vanasti oli koolis, et nende eest, kes puudusid, said pahandada need, kes kohal olid. Ma mõtlen sellega seda, et ma näen siin istumas neid, kellele minu juttu oluliselt vaja ei ole, aga aja kokkuhoiu mõttes peab keegi siin aega kasutama.

Meil on praegu ühiskonnas teatud teemad, mis on olnud Eestile väga tähtsad, aga mis parasjagu ei kõida laiemalt ühiskonna tähelepanu. Need teemad on sellised, mis vajavad ilmselt väga pikka seletamist, nii nagu päris professionaalsed poliitikud teevadki mõnede asjadega, aga meil siin ei ole praegu kellelgi aega pikalt seletada ja veel vähem on teil aega pikalt kuulata. Ma võtsin enesele siiski julguse raisata mõned minutid keskkonnakaitse teemal. See on umbes nagu Eesti kirjandus, mis on ka väga tähtis, aga praegu sellest midagi ei räägita ega sellele tähelepanu ei pöörata. Konkreetsemalt on see seotud apellatsioonidega §5 ja §33 kohta, mis tulevad, kui ma nüüd õigesti mõistsin, järjekorras arutlusele. Kogu seda kaebamist kannab püüa põhiseadusse siiski midagi tähendav keskkonnaparagrahv, aga mul on tunne, et see vajab siiski pisut ka tausta avamist ja mitte ainult paragrahvi konkreetse teksti käsitlemist. Ja seda enam, et eelmine katse, mida ma üritasin teha, lõppes ebaõnnestunult.

Lugupeetud kolleegid, nagu olete märganud, oleme siin päris pikalt arutanud selliseid küsimusi, nagu kas kodanikel on

õigus kodumaad kaitsta, või nädal tagasi arutasime head nalja heites, kui võrd vajame asepresidenti. Päriskeskne küsimus on meil olnud, kuidas valida riigipead, kas president või riigivanem. Ma ei ole nende peale kulutatud aega hakanud liitma, aga muidugi, nagu me kõik teame, on kõik sellised nimetatud ja muud küsimused, millest me oleme siin rääkinud, tähtsad, aga selle kõrval, ma siiski toonitaksin, võiks teatud tähtsus olla ka keskkonnal, kus me elame. Ma püüdsin selgitada, et meile kõigile on nii armas nõuda riigilt tervet keskkonda. Sisult on see sotsialistlik, meid on õpetatud ainult nõudma. Selle kõrval peaksid olema ka organisatsioonide ja isikute kohustused keskkonna suhtes.

Lauri Vahtre viis asja absurdi, tõlgendades seda nii, et tal või kellelgi teisel keelatakse ära hingamine. Ma usun, et äärmusi armastavale isikule võib see olla väga huvitav, dialoogides asju viiakse absurdi, kuid teiselt poolt viitab see Eestis päris laialt levinud usule, et seadustega on võimalik reguleerida peaaegu kõike, neid katseid me oleme siin ka väga palju teinud. Niisiis peegeldus selles Lauri Vahtre hirm, et seadusega reguleeritakse ka hingamist. Mina seda ei suuda uskuda. Hingamine lõpetatakse mitte seaduse, vaid nõõri ja silmusega, aga see on ilmselt surmanuhtluse teema. Keskkonna paragrahvi mõte oli muus ja nimelt selles, et nii Lauri Vahtrel kui ka teistel isikutel oleks, mida hingata. Ilmselt tekkis üksikisiku kohustamisel hirm, et põhiseaduse järgi tõkestatakse edaspidi äsja saadud isikuvabadusi või organisatsioonide puhul vajalikku majanduslikku kasvu. Selleks on ka teatud põhjust. Kõikjal maailmas on levinud nii-öelda hullude roheliste liikumised, mis tõepoolest nagu üritaksid ühiskonda kiviaega tagasi paisata, aga sellist eesmärki tänapäeva arenenud ühiskonnad ei ole endale seadnud. Kuid samas tunnustatakse, et selline loodust üle eksploateeriv majandus nagu on praegu väga paljudes arengumaades on keskkonna hävitamise kaudu neile samadele maadele ka majanduslikult väga kahjulik. Ülesanne on niisiis leida optimum majandusliku kasvu ja keskkonna või nendevahelise antagonismi vahel. Selle kohta on maailma kõige levinumas keeles käibel väljunud "sustainable development". Ma üritasin eile leida

sobivaid eestikeelseid vasteid sõnale "sustainable" ja tõepoolest, kumma keele rikkus see on, ma ei tea, aga tõlkida võiks seda väga mitmeti: kõlbulik, säilitav, alles hoidev või isegi õdus ja ladus. Muidugi on kõige sobivama sõna leidmine keeletarkade ülesanne, aga üldiselt käib ta ühenduses sõnadega "world", "development". See on alates ühest ÜRO 1983. aasta resolutsioonist väga populaarne väljend kogu arenenud maailmas.

Ma rõhutan, et on ainult üks võimalus ajada asju nii, et organisatsioonid ja üksikisikud tunneksid keskkonna eest vastutust. See põhimõte on omaks võetud arenenud riikides. Võiksin siin näiteks tuua Norra. Norra kohta tuleb öelda, et see on maailmas üks puhtama keskkonnaga maid, aga ta on siiski väga initsiatiivikas rahvusvaheliste, nii-öelda globaalsete ökoloogiliste asjade lahendamisel ja tema initsiatiivil on valmimas mitmeid riike ja rahvaid kohustavad lepingud. Norra valitsuse hiljutine aruanne parlamendile rõhutab, tsiteerin: "Lisaks on väga tähtis, et inividid ja organisatsioonid võtaksid endale vastutuse keskkonna eest nii Norras kui ka Soomes, võib-olla ka mõnel muul maal valmistatakse praegu ette keskkonna pügalate kirjutamist põhiseadusesse."

Keskkonna mõttes ei ole maailm sama, mis eelmiste Eesti põhiseaduste tegemise ajal, kahjuks ei ole sama ka Eesti ühiskonna seisund. Meie ülesanne peaks olema meie keskkonda enam mitte märgatavalt halvemaks lasta minna, vaid ülesanne peaks olema hoida seda kõlblikuna järgmistele põlvkondadele. Üks vahend selle saavutamiseks on selle märkimine põhiseaduses, olgu pealegi, et viimases ettepanekus, mis ilmselt täna hiljem veel arutlusele tuleb, on seda tehtud tõepoolest väga mitmel moel. Ma palun assambleeliikmeid suhtuda sellesse küsimusse arusaamise ja hea tahtega, sest ega meil pole vist teist maad, kuhu kolida Kõigi muude tähtsate ja väga tähtsate küsimuste kõrval hingame nüüd sügavalt sisse. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, tuletan meelde, et sõnavõtt puldist peaks ammenduma 7 minutiga. Järgmisena saab sõna hr. Sirendi. Palun.

A.Sirendi: Austatud kolleegid, mul on suurepärase võimalus hoida sedavõrd aega kokku, kui võrd hr. Tarand seda üle kulutas. Mind huvitab ainult see, mis kõlab nii, et kedagi ei või tema nõusolekute allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele. Kogu küsimus on sedavõrd keeruline ja jätab lahtiseks inimese allutamise ebaseaduslikele katsetele, mida meil kogu aeg on tehtud. Seda on nimetatud teaduslikuks kommunismiks ja on katsetatud inimesi selle süsteemi järgi elama panna, on katsetatud tervete rahvaste ümberpaigutamist ühte või teise keskkonda. See, kas neid katseid nimetati teaduslikeks või olid need ebaseaduslikud, ei tähenda kaugeltki seda, et konstitutsioonis võiks olla see küsimus nii kitsalt valgustatud. Mulle tundub üldse, et tuleb keelata inimkatsete korraldamine. See puudutab niihästi inimese väärikust, kui tema õigusi esindada ennast kõigis ametiasutustes ja igal pool mujal, sest mulle tundub, et väga paljudes riikides on selle põhimõtte vastu suurelt eksitud. Sageli on katsetatud seda, kui palju on inimene võimeline taluma alandust, kui võrd on võimalik tema seaduslik pension maksta temale välja heategevas korras, vaeste supiköögi või kompensatsioonide kaudu. Need on kõik sotsiaalsed eksperimendid, mida korraldatakse meie inimese kallal, ja niisugused asjad peaksid olema tulevikuühiskonnas keelatud. Edasi. Mis puutub tema nõusolekusse, siis see ei tähenda kaugeltki seda, et süüdimatute isikute kallal võib korraldada igasuguseid meditsiinilisi katsetusi. Ma saan aru, et nõusolek on vajalik, sest sisuliselt on igasugune ravi meditsiiniline katsetus. On olemas muidugi eeskirjad, mille järgi võib seda süsteemi kindlalt korraldada, kuid igal juhul on tegemist katsega, kas on võimalik selle kaudu terveks saada või mitte. Kokkuvõttes, mulle tundub, et lihtsam oleks see paragrahv väljajätta kui seda parandada, sest praegusel kujul jätab see liigselt palju arutelu võimalusi nendele teravmeelsetele isikutele, kes püüaksid õigustada nende inimkatsete jätkumist meie ühiskonnas, mida juba aastakümneid on meie inimeste kallal toime pandud. Täna.

Juhataja: Aitäh. Härra Kask, palun.

P.Kask: Austatud hr. juhataja, kallid kolleegid!

Kõigepealt nendin, et 2. peatükk, mis puudutab põhiõigusi, on meie põhiseaduse üheks kõige nõrgemaks osaks ja see on paratamatu, sest ei ole meil seda kogemust, kuidas põhiseaduses põhiõigused ja nende sätestamine kaitsevad ühiskonda ja demokraatiat.

Aga kogu selle probleemi lahendamine lükkub nähtavasti paratamatult tulevikku, sellesse aega, kui me selle kogemuse omandame. Mul on ettepanek, et järgmise nelja või viie aasta jooksul me lihtsustaksime seda korda, kuidas muudetakse põhiseadust, ja nõrgendaksime nõudeid. See protseduur, mis tuleb põhiseaduse muutmiseks läbi teha, on päris adekvaatselt kirjas ka meie viimases peatükis, end järgneva 4-5 aasta jooksul ei ole need stabiilse süsteemi reeglid meil kohaldatavad, adekvaatsed. Me näeksime kurja vaeva, kui me neid kohaldaksime. See ei ole üksikprobleem, vaid meil on hulk teisi probleeme, mis seonduvad põhiseaduse kohaldamisküsimustega, üleminekuprotessidega, sest on selge, et kui ühel päeval võetakse põhiseadus sellisel kujul või umbes sellisel kujul, nagu ta praegu on, rahvahääletusel vastu, siis ei tähenda see veel, et järgmisel päeval hakkab ta kohe täies mahus kehtima, see lihtsalt ei ole võimalik. Seega, varem või hiljem, nähtavasti pärast seda, kui tekst on päris valmis saanud, peame kas meie või Ülemnõukogu, mina eelistaksin, et mina ise, välja töötama ka need reeglid, kuidas asja kohaldatakse.

Aga mul on südamel veel teine küsimus, see puudutab III toimkonna tööd, see puudutab üldiselt valitsuse, parlamendi ja riigipea vahelisi suhteid. See, mis III toimkonnas on disainitud, need tasakaalude mehhanismid, ma ei pea neid täiuslikeks. Klassikaline parlamentaarsüsteem on niisugune, kus parlament saab valitsusele usaldamatust avaldada, aga seda sama saab ka täidesaatev võim teha parlamendi suhtes - kutsuda esile erakorralisi valimisi. Täidesaatvasse harusse, kuulub siis valitsus ja president ja väga tavaline on, et üheskoos võivad nad erakorralisi valimisi välja kutsuda vähemalt tingimusel, kui on tekkinud parlamendi ja valitsuse konflikt, kui on tekkinud valitsuskriis.

Teine väga tavaline parlamentaarsüsteemi element on

konstruktiivse usaldamatuse hääletuse nõue ja see, mis II toimkonnas on tehtud, ongi midagi nendekahe vahepealset, aga samal ajal ei ole kubagi lõpuni viidud ja kokkuvõttes on sellel asjal puudused, nõrgad küljed. Ühele neist viitas eile ekspert hr. Kross. Nimelt sellele, et riigipeale antakse ainult üks kord võimalus kätt proovida, kui valitsust moodustatakse, pärast seda jääb siiski Riigikogule endale võimalus, see nõrgendab riigipea positsiooni ja nõrgendab tema tasakaalustavat rolli selles süsteemis, selles kolmnurgas. See kisub liiga vana, tasakaalustamata parlamentsuse suunas, mis oli Eestis 20-ndatel aastatel.

Teine puudus, mis selles skeemis preagu on, on see, et ei eristata seda esimest valitsuse moodustamist kohe pärast valimisi ja hilisemat olukorda, mis tekib pärast umbusaldushääletust. Siin on kaks väga erinevat olukorda, sest esimene tähendab seda, et äsja on parlament valitud ja selles olukorras see nõue, et teatud aja jooksul tuleb moodustada valitsus, annab mõnele erakonnale väga tugevad trumbid kätte. Eelkõige neile erakondadele, kes valimistel millegipärast tegid mingi vea ja said vähe kohti. Nemad on huvitatud, et valimised tuleksid kordamisele. Seega blokeerivad nad valitsusse moodustamist nii palju, kui suudavad. Ja nende positsioon valitsuses, kui see lõpuks moodustatakse, on parem kui nendel, kes esinesid valimistel hästi.

Selletähtu (ja sellest oli mul ka ühe eksperdiga juttu, kui ta siin käis) ei peeta võimalikuks või soovitatavaks, et esimese valitsuse moodustamise protsessil oleks niisugune ajapressing peal. Tuuakse näiteid ajaloost. Iisraelis on seda esimest valitsust moodustatud 11 kuud. Küllap on valitsuse moodustamise juures, koalitsiooni loomise juures, objektiivsed raskused, eriti kui tegemist on mitme partei süsteemiga, väga diferentseeritud ühiskonnaga.

Teine juhus on siis, kui valitsus on kukutatud. Täsepoolest, sellises olukorras võib parlamenti sundida kohustuslikult kiiresti valitsust moodustama. Saksamaal, kus see konstruktiivse usaldamatuse nõue disainiti, oli eriti kiire nõudmine koos usaldamatuse avaldusega, oli vaja kohe valida uus

peaminister. Ja selles olukorras, kus asi kaasneb umbusaldusküsimusega, on ka loomulik, et riigipea roll võib olla ka teisejärguline. Seal võib riigipead niiütelda kõrvale jätta valitsuse moodustamise protsessist, aga esimesel valitsuse paikapanekul võiks riigipeal olla tugevam roll küll. Need on mõtted. Ma ei saa neid mõtteid väljendada konkreetsete ettepanekutega, see on süsteem, ma peaksin siis kogu uue süsteemi looma ja selle ette panema. Sellise süsteemi loomine on toimkonna ülesanne. On lihtsalt ettepanek III toimkonnale nende küsimuste üle põhjalikult järele mõelda, kaasata eksperte, nagu ma juba viitasin, hr. Kross oli selles suhtes kriitiline ja küsimus on väga kompleksne ja küllalt oluline. Täna.

Juhataja: Aitäh. Härra Runnel, palun.

H. Runnel: Austatud kolleegid! Ma jätkan mõneti sealtsamast, kust Peet Kask alustas. Oma kohal istudes ma natuke turtsatasin kui Peet Kask ütles, et meil ei ole 2. peatüki sõnastamise jaoks piisavalt kogemusi ja ta loodab neid kogemusi saada alles 5 aasta pärast. Ma kasutan juhust, et pöörduda oma põhilisele meetodile, lähtudes kogemusest. Mul on kiusatus küsida siin saalis viibijate käest, kas nad tõstaksid käe püsti ja annaksid märku, kes neist on võinud ankeeti kirjutada oma elukutseks tööline. Ma näen, et üks või kaks või kolm kätt on püsti ja ma toetun siis nende kogemusele samuti. Minu meelest on ka prof. Rebane om märkustes vihjanud sellele, et siin põhiseaduses ei ole meil selles osas, kus tegeldakse tööga, tööinimesega, asjad korras. Ma saan aru, et intelligentide, või nagu Lenin ütles, intelligendikestel see tööpoolest puudub, aga kas tulevikus seda tööinimeste kogemust üldse tuleb? Ma tahaksin soovitada kaitsta mitte "isme", vaid inimesi. "Ismide" kaitsmine on ka sotsialistlikust ühiskonnast pärit nähtus. Ja üks tööinimese kaitse võiks olla selles, et põhiseadus tähtsustab üldse tööd ja sotsiaalhoolekannet võib-olla selles stiilis, nagu oli meie 1933. aasta põhiseaduses ja on ka mujal. Ma mõtlen, et meil tasub eeskujuks võtta kas või Iirimaa. Ja näiteks §32 algab minu meelest natuke kummaliselt. Öeldakse, et abivajaja eest hoolitsemine lasub

eeskätt perekonnaliikmeil. Sellises dispositsioonis asja käsitlemine on minu meelest natuke paha. Ma peaksin lülitama kuhugi paragrahvi kas või sellesesamasse, suurema riigipoolse kohustuse ja ma soovitaksin mõelda, kas annaks kirjutada põhiseadusesse lause, et riigi kohus on võidelda vaesuse vastu ühiskonnas. Seda on peetud võib-olla natuke naljakaks lauseks, aga ma tsiteerin prof. Rebast, kes ütleb ka, et riikliku sotsiaalkindlustuse aspekt on nõrgalt nimetatud. Kogemuste hulga kuulub ka see, kuidas suhtuda riigimonopolisse ja eramonopolisse. Meil ei ole veel väga selge, kui võimas on erikapital, kui seda ei talitseta. Paragrahv 30 on justkui ammendav, kus öeldakse, et omandiõigus on kindlustatud, selle õiguse kitsendused määratakse seadusega. Aga kas ei oleks õigem juba siin jätkata natuke täpsemalt ja öelda julgelt, et riik peab talitsema oligarhilise või erakapitali survet üksikule kodanikule piiravate seadustega ja võib-olla panna ka erakapitalile sõnaselgelt kohustuse teha eraldi ühiskonna sotsiaalseks ja kultuuriliseks arendamiseks. Vähemalt minu naha vahel on see kogemus olemas ja pean sellist lähenemist õigeks, et mõningaid asju nii julgelt sõnastada.

Peet Kase mõtetega haakub ka veel mõni teine mõttekäik. See on põhiseaduse läbivaatamise vajadus tulevikus. Mõnedes põhiseadustes on tehtud kohustuseks läbi vaadata põhiseadus 10 aasta järel, võib-olla tasuks meilgi mõelda sellele või siis (nüüd ma räägin etteruttavalt) minna seda teed, et kirjutada juurde veel 16. peatükk, mis käsitleb selle põhiseaduse rakendamist ja selle üksikjuhtumeid, siis mahuks sinna ka näiteks paar olulist aspekti, sinna võiks kirjutada isegi sellise soovi või käsu, et esimene Riigikogu võiks olla 3-aastane, paljud soovitasid seda põhiseadusesse sisse kirjutada, aga nüüd on 4 aastat. Erandkorras võib siis kehtestada 16. peatükis, et esimene Riigikogu oleks 3 aastane ja samuti võiks sinna kirjutada ka kohustuse, et esimene põhiseaduse läbivaatamine oleks teise Riigikogu ülesanne. See oleks võib-olla väga töökindel meetod. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu, Härra Adams, palun.

J.Adams: Head kolleegid! Ma olin vahepeal haige. Võib-

olla ma räägin seda, mis teil eile või juba varem läbi arutasite, siis ma palun kutsuda mind korraks. Minu jutt haakub suurel määral Peet Kase jutuga. Kõigepealt alustan sellest, et meie praeguses kavandatavas põhiseaduses ei ole riigivanem täidesaatva võimu osa. Siin on kahtlemata peamiselt seadusliku võimu osa. Selles on erinevus presidentiaalsest ja poolpresidentiaalsest süsteemist. Toetan üldiselt Peet Kase märkusi, mis puudutavad valitsuse loomise või moodustamise tähtaegu, samuti riigipea osalaindamist seal. Esialguses projektis oli riigipeal ette nähtud võimalus vähemalt kaks korda seda teha, põhimõtteliselt ka probleem. Praegu on jäänud ainult üks. Ja ka mul on eriarvamusi III toimkonna töö tulemuste kohta. Kõigepealt ühes väga põhimõttelises küsimuses, mille üle võib-olla peakski diskuteerima, sest parandusi sisse viia ei saa.

Esialguses projektis on mõeldud niimoodi, et Riigikogu teeb seadusi ja Riigikogu ei tegele isikute ametisse määramisega, välja arvatud sellised ametikohad, mis on seotud Riigikogu enda tööga. Täheleb, muudele ametikohtadele määramine oli mõeldud riigipea, riigivanema funktsioonina. III toimkond on üldiselt selle põhimõtte pööranud pea peale, ta on leidnud, et riigivanem on eelvaliku organ, kes selekteerib välja kandidaadi ja siis Riigikogu kinnitab ametisse. See oleks minu arvates tagasipöördumine, kordan siin Peet Kase arvamust, Eesti Vabariigi 1. põhiseaduse liigse parlamentaarsuse juurdeja vaevalt et see õigustaks. Muidugi tekib selle konstruktsiooniga terve hulk probleeme. Kui kõigi riigi kõrgemate ametnike ametisse kinnitamine on riigivanema ülesanne, siis kuidas toimub eelvalik? Sellisel juhul oleks riigikogu ainult üks eelvaliku organ. Meie eelnõus olid esialgu ette nähtud eelvaliku organitena mitmesugused Riigikogu toimkonnad. Kuna hääletati välja põhimõtte nimetada üksikuid toimkondi põhiseaduses nimepidi, siis läks see probleem muidugi järjest keerulisemaks. Ja kui praegu paistab olevat aktsepteeritud põhimõtte, et paljud kõrgemad riigiametnikud, kaasa arvatud kohtunikud ja kõrgemad ohvitserid, kinnitab ametisse riigivanem, siis tekib põhimõtteline probleem, kas riigivanemal on õigus keelduda kellegi ametisse kinnitamisest juhul, kui talle antakse kandidatuur ette. Loogiline

oleks, et kui me andsime riigivanemale suspentiivse vetoõiguse seaduste juures, siis peaks olema tal ka mingisugune vetoõigus isikute ametisse nimetamise puhul. Erandid võiksid olla ministrid, kelle nimetamine oleks peaministri privileeg. Üldse ma tahaksin teid üles kutsuda, et me teeksime redaktsioonilise paranduse ja lepiksime kokku mõningates terminites. Ma soovitan põhiterminiteks kasutada "ametisse kinnitamine" ja "ametist vabastamine". Sõna "nimetamine" on üldiselt mitmetähenduslik ja tekitab segadust.

Tulles põhiseaduse muutmise küsimuste juurde, jagan kõiki eespool esitatud kahtlusi, tähendab, ilmselt on lähiaastatel vajalik põhiseaduses tehtud nii ütelda näpuvigade parandamise lihtsustatud kord, samal ajal me võime ka ette nähta, et just need samad aastad on tõenäoliselt Eesti demokraatialle tõenäoliselt kõige raskemad, nii et me peaksime leidma kuldse kesktee.

Esialguses eelnõus oli välja pakutud võimalus näpuvigade parandamiseks põhiseaduses väga kõrgelt kvalifitseeritud Riigikogu enamuse otsusega. Praegu on see välja jäetud, praegu on ainult kaks Riigikogu järgnevat koosseisu, kui võtavad vastu põhiseaduse parandusi. See on ilmselt äärmiselt pikk aeg. Ma ei oska siin kindlat lahendust välja pakkuda. Igatahes probleem on olemas ja mingisuguse kompromissi me peaksime leidma. Lõpuks tahaksin veel peatuda küsimusel meie põhiseaduse jõustumisest, kehtima hakkamisest. Ka on III toimkonnaga väike kana kitkuda. Veel sel ajal, kui põhiseaduse täiendusettepanekud olid tehtud, sai esitatud umbes 7-8 lisaparagrahvi materjal, mis puudutasid põhiseaduse jõustumist jakehtima hakkamist. Ma ei ole siiani saanud III toimkonnalt vastust selle kohta, kas toimikond vaatas selle asja läbi või ei. Väib-olla see vastus laekus eilse, aga ma ei olen neid pabereid veel jõudnud läbi vaadata, igatahes möödunud nädalavahetuse lõpuks seda veel ei olnud. Kuid ma tahaksin teid selle materjaliga tutvustada, osa on nagunii sellega tuttav. Ettepanek seisneb selles, et me kirjutaksime praegu sellele põhiseadusele veel juurde kas terve peatüki või viimasesse peatükki lisaparagrahvid, mille mõte oleks lühidalt järgmine: põhiseadus jõustub tervikuna otsekohe pärast tema vastuvõtmist

rahvahääletusel, kuid tema üksikute osade ja üksikute paragrahvide kehtima hakkamine on kindlas ajalises järjestuses ja mitte kõik ei hakka kehtima korraga. Nimelt meil oleks võimalik välja tuua nende paragrahvide loetelu, mis peavad hakkama kehtima otsekohta põhiseaduse jõustumise päevast. Sinna võiksid näiteks kuuluda põhiliselt ka üldposa paragrahvid, kodanike õiguste ja kohustuste paragrahvid ja Riigikogu valimist käsitlevad paragrahvid.

Järgmine loogiline osa oleks, et hakkaksid kehtima need paragrahvid, mis käsitlevad Riigikogu tööd. Tähendab, sellest momendist peale, kui Riigikogu valimised on toimunud, alustab Riigikogu oma tööd. Mispärast see niimoodi on? Põhjus on selles, et kui me sedakorda ei sätesta, siis me peame tunnustama, et vahepeal on mõnel teiselkogul Riigikogu ülesanded ja kohustused. Ma arvan, et see ei ole poliitiliselt otstarbekas. Samamoodi sellest päevast kui Riigikogu on kokku tulnud, peaksid jõustuma riigivanema valimist käsitlevad paragrahvid ja otsekohe käivituma sellega siis ka riigivanema valimise protseduur.

Kolmas osa, mis käsitleb riigivanema ülesandeid, peakski hakkama kehtima sellest momendist peale, kui riigivanem on andnud ametivande või, tähendab, ta on asunud oma ülesannete täitmisele. Siin võib nüüd muidugi mõelda seda, kas me jõustame valitsuse ülesandeid ja õigusi käsitlevad paragrahvid sellest momendist, kui valitsus on astunud ametisse. Arvatavasti tuleks mõnede paragrahvide jõustumise või isegi tervete peatükkide jõustumise täpne tähtaeg ja kord jätta juba valitud Riigikogu ülesandeks. Ma mõtlen siin põhiliselt niisuguseid paragrahve, mis nõuavad enda rakendamiseks mingisuguseid ümberkorraldusi ühiskonnas, eriti kohtutega seotud paragrahve, mille kehtima hakkamiseks on vaja teha mingisuguseid konkreetseid eeltöid. Miks ma sellest mõtteasjast siin praegu räägin? Mul on tunne, et meie Põhiseadusliku Assambleena siin oleme natukene rohkem, kui tahtis tunnustada see Ülemnõukogu otsus, mille järgi me oleme (nagu siin Tõnu Anton on korduvalt väljendanud) ainult ülemnõukogu tööorgan. Ma arvan, et me ei ole ainult seda. Ma arvan, et sisuliselt me oleme kujunenud selliseks koguks, kus tehakse konstruktiivseid poliitilisi

kompromisse, et minna üle põhiseaduslikule riigikorrale. Loomulikult iga siin sündinud konstruktiivne idee satub kõigi Eesti poliitiliste jõudude tähelepanu alla, nad uurivad seda ja annavad selle kohta oma seisukoha, kuid mul on tunne, et konstruktiivsel ideel, mida meie kogu siin aktsepteerib, on väga suur tõenäosus, et seda kompromissina aktsepteerivad kõik Eesti poliitilised jõud ja arvatavasti see on ka see, mida Eesti kodanikkond meilt siit ootab. See tähendab mitte ainult põhiseaduse teksti kui sellist, vaid ka veel põhiseadusele sujuva ülemineku teed. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Paraku olen sunnitud veel kord kolleege palume, et teie sõnavõtt ammenduks 7 minutiga. Härra Raig, palun.

I. Raig: Austatud juhataja, austatud kolleegid! Mind ajendas kõnepulti tulema § 33. Ma toetan täiesti hr. Andres Tarandi väljaöeldud mõtteid, tahan omalt poolt veel mõned lisada seoses selle paragrahviga ja siis teha veel mõned üldisemat laadi ettepanekud.

Alustraksin hoopiski §-st 34, kus on kirjas, et Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti riigile ja ta põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust. Loomulikult, Eesti iseseisvus, Eesti riigi jäämine on meie keskne küsimus, kuid ma võin küsida, mis kasu on olla ustav, kui meie elukeskkonna ja riigi püsimise küsimuse võib otsustada hoopis meie keskkonna seisund. Kui see läheb niivõrd halvaks, et me peame siit lahkuma, ei ole ka sellel ustavuse printsiibil enam mingisugust tähtsust. Seepärast on mul ettepanek sõnastada §33 selliselt, et mitte Eesti riik kaitseb loodust, vaid Eesti riigi ja tema kodanike kohus on kaitsta loodust, ja lisada juurde sellesse lõiku, et kõigil on õigus tervise kaitsele ning terviuslikule töö- ja elukeskkonnale, samuti hüvitusele akhju eest, mida on tekitatud nende tervisele ja varale. Nii et ma arvan, et me peaksime redaktsioonitoimkonna ja hr. Tarandiga veel mõtlema §33 uue sõnastuse üle, sest praegu see ei haaku §-ga 34 või õigemini on nad pea peale pööratud.

Nüüd üldisemad märkused. Veel sellesesamasse 2. peatükki tuleks kindlasti sisse panna mõte, mis on kooskõlas rahvusvaheliste

kokkulepetega, et eristatakse kodanike õigusei, sest moodsad Euroopa konstitutsioonid sisaldavad neid kõiki eristusi ja ma ka peaksime püüdma oma konstitutsiooni moderniseerida. Kuid mul konkreetne ettepanek puudub, see jääks siis vastavale töötoimkonnale.

Samuti ma leiain, et me oleme väga vähe teinud tööd peatükiga, mis käsitleb välislepinguid. Ja ka välislepingute peatükis peaks olema viide rahvusvahelistele lepetele, minupärast kasvõi ÜRO lepetele ja ÜRO töökorraldusele, et me järgime ÜRO vastavaid sätteid. Kuidas seda peab tegema, seda peaks ilmselt kooskõlastama välisministeeriumi ja hr. Meriga, kes on antud küsimustes võib-olla kõige kompetentsem, kuid kahjuks seda praegu ei ole.

Ja veel üks või kaks ettepanekut üldise töökorralduse kohta. Kui meie põhiseaduse projekt läheb üldrahvalikule arutusele, siis me peaksime kindlasti enne väljakuulutamist moodustama vastava töögrupi, töötoimkonna, kes peaks ette valmistama selle üldrahvaliku arutluse käigu. Me peaksime saatma oma inimesi kõikidesse maakondadesse rahvaga kohtuma, sest väga ebasoovitav oleks praegu sellise ebaterve õhkkonna kujunemine. Me peaksime jätkama sedasama joont, mille kohta me ise andsime allkirja, et siin Põhiseaduslikus Assamblees töötades me püüame unustada ja jätta kõrvale päevapoliitika. Et ka üldrahvalik arutelu ei kujuneks selliseks päevapoliitiliseks kemplemiseks, teen ma ettepaneku moodustada selline komisjon, kes valmistab ette üldrahvaliku arutelu, valmistab ette need inimesed, kes lähevad rahvaga kohtuma ning ühtlasi analüüsib ka üldrahvaliku arutelu käiku, fikseerib kõik parandusettepanekud, et siis juba redaktsioonitoimkond saaks teha konkreetset tööd. Ja ma arvan, et redaktsioonitoimkond ei peaks sekkuma sellesse üldrahvalikku arutellu, tema võtab vastu ainult need parandusettepanekud, mis üldrahvalikult arutelult tulevad.

Ma toetan hr. Adamsi seisukohta, et praegu on aeg alustada ka konstitutsiooni rakendamisotsuse ettevalmistamist, millise loogika järgi see tuleb. Ma arvan, et see tekitaks jälle täiendavaid pingeid, sellega peaks hakkama tegelema Ülemnõukogu. Ja

ma arvan, et kui üldrahvalik arutelu on läbi, siis peab Põhiseadusli Assamblee hakkama arutama vastavat otsuseprojekti, kuidas põhiseadus rakendub. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Salum, palun.

V.Salum: Austatud kolleegid! Kogu meie Põhiseadusliku Assamblee töö kasvas välja probleemist, et kehtib küll 1938. aasta põhiseadus, aga ta ei ole rakendatav. Ja meie ülesanne oli mitte välja töötada uut põhiseadust, vaid teda muuta nii, et ta oleks meie oludes rakendatav. Toetan täiesti Jüri Adamsi ettepanekut, et see põhiseaduse rakendamise ja muutmise probleem peab põhiseaduses sees olema. Ja täiesti mõeldav on teda liita 15. peatükiga, mis räägib põhiseaduse muutmisest. Kui vaadelda alternatiivseid eelnõusid, siis Lepsi eelnõus on see sisse võetud. Lepsi eelnõu §67 ütleb: "Riigikogu valib oma esimesel istungil Riigikogu esimehe ja teised juhatuse liikmed. Kuni Riigikogu esimehe valimiseni juhatab istungit Põhiseadusliku Assamblee esimees." Nii et tema on veel kaugemale läinud ja on selle põhiseaduse rakendamise võtnud ka põhiseadusse sisse ja leidnud Põhiseadusliku Assamblee esimehele kindla koha. Just see üleminek ühelt põhiseaduselt teisele on konstitutsiooni lahutamatu osa ja seda mõtet peaksime põhjalikult kaaluma ja kindlasti põhiseaduse rakendamise korra lülitama kas 15. või 16. peatükki. Lepsi eelnõus on ka veel üks väga hea täiendav mõte, et Eesti oleks tuumarelvavaba. Ka see mõte peaks põhiseaduses sees olema. Täna.

Juhataja: Aitäh. Hr. Tarto.

E.Tarto: Tere hommikust, lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin kõigepealt toetada kahte eelkõnelejat, nimelt härrasid, kes toetavad keskkonnakaitseprobleemide sissevõtmist. Ja mul oleks üks niisugune konstruktiivne ettepanek alustada selle keskkonnakaitsega ja assambleeliikme Enn Tarto tervisekaitsega meie saalist. Nimelt, kui üks on taga lahti, siis on pidev tuuletõmbus, sellepärast ma palun, et juhatus või keegi tehnilistest töötajatest avaks külguksed, koormus langeks, sest ma lihtsalt ei suuda just kogu aeg sulgeda. Ja hr. Leissoni ettepanekuga vahetada kohad, ma ka nõus ei ole, sest mul ei ole

üldse kombeks kohta vahetada. Aitäh.

Teine. Ma toetaksin hr. Adamsi ja Salumi mõtet, et me peaks käsitlema ka põhiseaduse rakendamist, olen sellega päri.

Ja kolmas asi, miks ma tahtsin sõna võtta, on paragrahvid 34 ja 49. Meie toimkond tegi sellise apellatsioon, mis on antud ka redaktsioonitoimkonna juhatusele. See apellatsioon on järgmine. §34 lõikesse 2 lisada: Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on iga Eesti kodaniku põhiseaduslik õigus. Ja juhul kui see võetakse vastu, siis jääks ära §49, mille sisu praeguses eelnõus on: põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on rahva põhiseaduslik õigus. Rahva põhiseadusliku õigusena on seda väga raske realiseerida, sest me teame, et kui maa on näiteks okupeeritud, siis on väga raske teostada rahva tahet. Täheleb, minevikus olid need, kes küüditasid, üks osa rahvast, ja need, keda küüditati, oli samuti osa rahvast. Aga juhul kui meie toimkonna ettepanek võetakse vastu, siis oleks loomulik, et §49 jääb ära, sest tõesti, kuidas on seda võimalik realiseerida. Aitäh.

Juhataja : Täna, hr. Tarto, Hr. Erm, palun.

A.Erm: Lugupeetud assambleeliikmed! Ma tahan puudutada kahte küsimust. Esimene probleem oleks käsitletav väga lühidalt. Ma leiain samuti, et on vajalik võtta vastu ka põhiseaduse rakendamise otsus ja reglementeerida see, kuidas põhiseadus jõustub.

Ning teine probleem on keskkonnaprobleem. Täheleb, me arutasime paragrahev 33 ja 5, kuskeskkonda käsitletakse, päris põhjalikult. Põhiprobleem, milleni me jõudsime, on see, et kuidagi tuleks põhiseaduses ära sätestada selline mehhanism, et karistatakse mitte ainult nende tagajärgede eest, mis loodusele tehakse (need momendid on jooksnud läbi, et kahju hüvitatakse). Karistatav peab olema ka iga tegu, mis looduse vastu tehakse, olenemata sellest, kas see tõi endaga kaasa kahju või ei toonud. Täheleb, juba tegu iseenesest, täpselt nii, nagu purjus peaga autojuhtimine on meie riigis karistatav, kuigi sellega ei pruugi alati kaasneda avariid või kahju tekitamist. Ja me jõudsime

sellisele järeldusele ja esitasime ka apellatsioonid, et §33, võiks sõnastada, et igal inimesel on õigus tervisekaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale. Sellega oleksid siis tagatud nii-öelda inimese õigused. Teine lause, teine lõige: loodust ja elukeskkonda kaitsvate seaduste rikkumine on karistatav. Siit nüüd tuleks tegelikult see moment juba välja, et on karistatav mitte ainult see, kui tekitatakse kahju, vaid ka seaduste rikkumine. Muidugi, ma juba kuulen vastuväiteid, et seaduste rikkumine on alati karistatav, aga lähtudes meie praegusest praktikast me rohkem võitleme tagajärgedega, kui et tegelikult garanteerime seaduste täitmise. Üks variant oleks, et võiks olla seesama lõige: loodust ja elukeskkonda rikkuv tegu on karistatav. Ma lihtsalt pakun mõtlemiseks neid lauseid välja.

Ja kolmas lõige sellesamas §-s 33. "Igal isikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju". Isiku all saab siin mõelda nii üksikisikut kui juriidilist isikut ja organisatsiooni all kõige ülejäänu hulgas ka riiki (riik kui organisatsioon). Nii et need põhilised momendid peaksid olema küllalt lühidalt ja mõistetavalt toodud selles paragrahvis.

Ja veel üks moment. §34 on öeldud, et Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti riigile, ta põhiseaduslikule korrale, kaitsta Eesti iseseisvust. Võiks kaaluda võimalust, et siia lõppu lisada sõnad: ning hoida ja kaitsta Eesti loodust. Võib-olla tuleks põhiseaduslikult panna Eesti Vabariigi kodanikele ka see kohustus. Ma tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, kas meil on võimalik kokku leppida nii, et viimasena saab kõnelda puldist pr. Endre ja viimasena saab sõna kohalt hr. Sirendi. Palun, kas sellisele lahendile on proteste? Ei ole. Kõneks saavad sõna veel hr. Korrovits ja pr. Endre ja sõna kohalt saavad härrad Sovetnikov, Runnel ja Sirendi. Hr. Korrovits, teil on sõna. Palun.

V. Korrovits: Lugupeetud juhataja, head kolleegid! Eelmistes sõnavõttudes räägiti nii põhiseaduse rakendamise otstarbekusest kui ka looduskeskkonna kohta käiva sätte

sissetoomisest. Need on minu meelest mõlemad õiged ettepanekud ja ma ei hakka nende sissetoomise tarvidust enam põhjendama, vaid räägiks hoopis niisugusest küsimusest nagu põhiseaduse arutelu. Nimelt on see täiesti omaette etapp, mis peab järgneva meie Assamblee tööle, ja enne kui selle peale välja minna, peaks meie ühiskond ka mõtlema, mida ta teeb. Meie kogemused rahvaarutelude suhtes on olnud muidugi negatiivsed Nõukogude konstitutsiooni, parteiprogrammi ja võib-olla midagi veel, mis ei tule hetkel meelde. Praegu tõesti rahvaarutelu tulemus ei pruugi olla negatiivne selles mõttes, et selle rahvaarutelu käigus väljatulnud mõtteid ja ettepanekuid tõsiselt ei arvestata, nagu oli vanasti, aga ometi on siin omad ohud. Nimelt täiesti selge on see, et kui rahvaarutelu on läbi, siis peab assamblee uue ringi põhiseadusest üle käima. Seda võiks siis nimetada tinglikult neljandaks lugemiseks, sest teisiti pole üldse mõeldav rahvaarutelu mingeid tulemusi põhiseaduses arvestada. Mingil juhul ei ole selleks pädevad eraldi Ülemnõukogu ja Eesti Kongress (kusjuures Ülemnõukogu poolt on tulnud tõesti niisuguseid hääli, et tema nagu võiks olla). Seda mingil juhul lubada muidugi ei saa. Me oleme oma töös kokku leppinud ja oleme püüdnud ka sellest kinni pidada, et päevapoliitikat põhiseadusse sisse ei too. Või kui seda sinna sisse tuuakse, siis katsume, et seda oleks minimaalselt. See rahvaarutelu aga ongi just päevapoliitika sissetoomine põhiseadusse. Ja just see on halb, et väga tegusalt saavad toimida need propagandavahendid, mis praegu kahjuks on riigi kontrolli all. Ma mõtlen nii Kadriorgu kui Toompead. Näiteks võtab meie ühiskonnas praegu maad tugeva presidendivõimu sissetoomise tendents (on selge, kust see tuleb - Kadriorust). Niisugused asjad võivad rahvaarutelul põhjendamatult võimenduda ja mitte mingisugust konstruktiivsust see nähtavasti kaasa ei too. Nii et arvestades niisuguseid momente, peaksime oma töö lõpus mingil kujul otsuse vastu võtma, mis saab meie väljatöötatud eelnõust edaspidi. Ja minu ettepanek on see otsus formuleerida nii, et põhiseaduse eelnõu läheb rahvahääletusele ja rahvas ütleb selle kohta kas ei või jaa. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Aitäh. Pr. Endre. Palun.

S.Endre: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Tahaksin teiega jagada kolme muret, mis mul on tekkinud siin Põhiseaduslikus Assamblees töötamise ajal, ja tahaksin seda teha küllaltki avameelselt, kuna peab Põhiseaduslikku Assambleed üheks tõsisemaks ja tõisemaks koguks tänases Eestis. Kui te lubate, siis ma peatuksin kolmel punktil.

Meil on jäänud korraldada ja läbi arutada kolmanda lugemise käigus meie poolt rahvaarutelule esitatav põhiseaduse projekt. Meil on veel võimalik muuta aktsente ühe või teise vaidlusaluse probleemi puhul, mõelda, võtta arvesse meie erimeelsusi ja teha kõige parem ja täiuslikum kogum.

Ja nüüd, kui te lubate, siis ma ütleksin, milline on minu arvates tänaszeoks päevaks väljatöötatud põhiseaduse projekti põhiline häda. See sai mulle eriti selgeks eile, kui me peale lõunat töötasime oma toimkonnas, II toimkonnas. Nimelt on küsimus selles, et meie ei ole põhiseaduses mitte alati silmas pidanud, et riigis on olemas kodanikud, riigis on olemas elanikud - kõik inimesed, kes antud hetkel siin elavad ja töötavad. Minu meelest põhiseadus peab sätestama kodaniku põhiõigused, kohustused ja vabadused ning nende baasil siis või neile toetudes kõik inimõigused neile inimestele, kes siin elavad ja töötavad. See ei ole meil alati selgesti sätestatud ja enesekriitika korras lubage mul öelda, et see ei ole selgesti sätestatud ka 2.peatükis. Ma tooksingi siin ainult kaks näidet. Eile oli meie toimkonnas vaidlus või õieti arutelu (mis on lõpuks üks ja seesama) paragrahvi 21 üle, mis pärast redaktsioonitoimkonnast saabumist ei sätestanud, et erakondadesse on õigus koonduda ainult kodanikel. See probleem või see teema, mis puudutab poliitilistesse erakondadesse kuulumist, on demokraatlikes lääneriikides ju iseenesest selge. Aga meie peame selle üle vaidlema, ehkki minul on jäänudki viimasel ajal niisugune mulje, et me tihti kirjutame avalikult ja ütleme, et kuna me veel ei ole demokraatlikus riigis, siis me peame järgima ikkagi vähearenenud maa printsiipe. See tuli eriti välja.

Rohkem ma päevapoliitikasse ei suundu, kui et Ülemnõukogu Presiidiumi skinnitati nändanimetatud vahelehed isikutunnistustele.

Ja §26 on teine paragrahv selles peatükis, mille pärast me pikalt vaidlesime. Õnneks sisenes meie toimkonnaruumi hr.Leisson, kes tegi selgeks, et õigus kultuurautonoomiale on mitte vähemusrahvustel vaid vähemusrahvuste kodanikel.

Need kaks punkti peaksid nüüd näitama, et ei ole ikka päris selge, kelle ja missugused õigused peavad olema põhiseaduses eeskätte esile toodud. Teatavasti juhtisid sellele tähelepanu ka Euroopa Nõukogu eksperdid, kes ütlesid, et liiga vähe on meie põhiseaduses räägitud kodanikuõigustest ja kodaniku kaitsmisest, liiga palju riigi volist kodaniku üle ja liiga vähe kodaniku ja kodaniku vahelisest suhtest. Aga neid aspekte on kõik võimalik veel lihvida.

Nüüd minu teine probleem, millest ma tahan rääkida ja millest on siin kõnepuldist ka kõneldud. Enne kui me paneme põhiseaduse rahvaarutelule, on minu meelest kindlasti tarvis mõelda, kuidas põhiseadust ikkagi rakendatakse. Eriti pean ma seda vajalikuks sellepärast (ma olen siit seda varem öelnud), et meie ühiskonnas on liiga palju infomüra, liiga palju emotsioone ajakirjanduses ja liiga vähe puhast fakti. Inimene ja rahvas ei suuda orienteeruda selles infomüras. Kui meie ei sätesta siinsamas, selles kogus põhiseaduse kehtimahakkamist, jõustumist ja rakendamist sisuliselt (Jüri Adamsi ettepanek 1. novembrist), siis me asetame jällegi kodaniku raskuste ette, ta ei orienteeru, mismoodi põhiseadus hiljem rakendub ja mida temalt õieti oodatakse.

Nii et ma kutsun üles, et meie, see töine ja asjalik kogu, katsuks täita ka teist funktsiooni, mis õieti ei ole külla meie ülesanne, aga me võime seda teha: meie ise väldiksime infomüra ja püüaksime tuua Eesti ühiskonda võimalikult rohkem selgust. Pidin teile rääkima ka oma kolmandast murest, aga selle ma jätan siiski kõnelemata. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Täna. Hr. Sovetnikov. Palun.

S.Sovetnikov: Austatue eesistuja, lugupeetud kolleegid! Ütlen lühidalt oma arvamuse ja ettepaneku teile mõtlemiseks, teie võite minuga nõustuda või mitte. Minu arvates ei ole vaja karta, et meie põhiseaduse lõppteksti, mis me esitame Ülemnõukogule ja tema

siis rahvaarutlusele, jäävad mõned alternatiivparagrahvid. Näiteks niisuguses paragrahvis, mida me mitu korda hääletasime. §-s 54 on öeldud, et riigivanema valib valimiskogu jne. Alternatiivina võiks olla, et valib rahvas. Ajalehtedes paljud lugejad kirjutavad, et Põhiseaduslik Assamblee ei usalda rahvale oma riigivanema ja presidendi valimist. Las ikka rahvas ütleb lõpparvamuse. Ja me peame näitama, et meil siin Assamblees ka oli tõsine arutamine. Näiteks riigivanema või presidendi nimetus. Las ikka rahvas ütleb ja anna talle võimaluse. Mina ei ole nõus selle §-ga 54, et me valime nii. Ja me peame võib-olla rahvale näitama, see on minu arvamus. Täna väga.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Runnel, palun.

H. Runnel: Kallid kolleegid, see jutt, mida ma tahaksin rääkida, väärinuks 7 minutit puldist, aga mu jalad löid nii nõrgaks, et ma pean istuma. Me oleme põhiseaduse vaakumi tingimustes ja need jutud sellest, et meie valmiv projekt pannakse veel rahvahääletusele, rahvaarutelule, on minu jaoks nii nõukogulik mõte, et ma tahaksin, et sellest mõttest loobutakse. See on ebaökoonome. Kui teised riigid paluvad kiiresti täisvolitusi presidentidele ja uutele juhtkondadele, siis sellega me venitaksime aega, sest teatavasti rahvas ju võtab arutelust osa ja me peaksime kõiki neid asju, mis lehes on kirjutatud, jälgima. See kogu, mis siin koos on, ei liida oma mõtteid kokku tarkuse suunas, vaid see dokument, see projekt, mis siit väljub, näitab seda rumaluse taset, millest allapoole see kogu ei lasku. Kui aktiivselt liituvad veel rahvahulgad, siis see rumaluse tase veelgi langeb ja meil ei ole mingisugust võitu. Põhiseaduse projekti hääletamisele panekul võiks rahvale anda veel eraldi hääletamiseks üksikud peatükid, üksikud paragrahvid. Näiteks seesama presidendi valimise kord. Sest kui meil on siin sees jäik seisukoht, mis rahvale ei meeldi, siis kukutatakse terve põhiseadus läbi ja me kaotame jälle ajas. Mul ei ole ajast kahju, aga selle ebamäärase vaakumi ajal kindlustab oma võimu selline kildkond, kes praegu hangeldab maha rahva kõiksugu rikkused ja selle pidurdamiseks on vaja kohutavat kiirust. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu, Hr. Sirendi.

A.Sirendi: Austatud kolleegid! Jätkates hr. Runnelit, tahaksin ma väljendada ka oma muret, just nimelt 85 praeguse sõnastuse kohta. Sellest võib välja lugeda, et loodusvarad ongi kogu Eesti rahvuslik rikkus. Ma arvan, et rahvuslik vaimuvara võiks olla käsitletud just samas paragrahvis ressursside tähenduse sissetoomisel. Meie usk, moraal, ajalugu, haritus, töötahe, vaimne ja füüsiline tervis, anded ja kõik taoline ei ole vähem tähtis kui loodusvarad. Sellest saabki alguse suhtumine loodusesse. Me oleme oma rahvusliku taassünni protsessi ju põhiseadusest peaaegu välja lülitanud. Meie jaoks on vabadussõda peaaegu võrdväärse tähendusega nagu oli leedulastele Grunvaldi lahing. Seepärast pakun mõtlemiseks järgmise sõnastuse: looduslikud, majanduslikud, sotsiaalsed, vainsed ja fundamentaalsed ressursid moodustavad Eesti rahvusliku rikkuse. Seadus tagab ressursside kaitse ja loodusvarade säästliku kasutamise. Ma tahaks lisada veel seda, et fundamentaalsete ressursside aega ja ruumi sissetoomine ei võiks siin tekitada mingisugust kahtlust, tahan öelda vaid seda, et see isiksuslik sotsiaalne, füüsiline ja muu selline on erakordse tähtsusega ressurss, mida tuleb hoida täpselt samamoodi nagu loodust. Ja seda aega, just nimelt õiget aega ei või lasta mööda ei siin ega kuskil mujal, sellest rääkis põhjalikult ka hr. Runnel. Täna.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, loomulikult on kõige õigem tee tagada üksikisiku tulumaksuseaduse vastuvõtmine sel teel, et anda kõigepealt rahvale otsustada, kas ta tahab üksikisiku tulumaksu maksta või mitte. Aga enne kui me need vajalikud ja õiged otsused teeme, hr. Leisson, te soovite vist veel sõna. Palun, me küll lõpetasime sõnavõtu, aga ilmselt on midagi tähtsat. Palun.

E.Leisson: Kõrgestiaustatud härra eesistuja, kallid kolleegid! Muidugi ei ole see lihtsalt huligaanitsemine, et peale seda, kui kõrge kogu otsustas lõpetada sõnavõtu, Leisson süütas tablool oma nimetähed. Aga just nimelt sellest ma tahaksingi alustada, ja küsimusest milleks üldse on tarvis konstitutsiooni. Enne seda küsis kolleeg Tartu, kes teda kaitseb. Mina pakkusin talle kaitset, seekaitsevariant talle ei sobi. Kes kaitseb

kodanikku riigi vägivaldlaaparaadi eest? See on see idee, mis peaks kajastuma põhiseaduses. Kes kaitseb nõrgemat, kes kaitseb kohalikku oamvalitsust keskvõimu eest. Aga see suur ja ma ütleksin isegi, üllas töö, mida meie praegu siin teiega teeme, väärrib kangelaseepose ning enam kui põhiseaduse nime. Kirjutada sinna sisse ressursid ja kirjutada see ja kirjutada teine ja kolmas. Ma tegin ökonomistina ühe niisuguse väikese arvestuse ja tuleb välja niisugune paradoks. 1937.-1938.a. põhiseadusest on meil jõustunud juba esimesed kuus paragrahvi Ülemnõukogu otsusega 8.maist 1990. Tõepoolest, ma peaksime ümber orienteeruma ja hakkama kirjutama Eesti Vabariigi kõikide seaduste põhjalikku kogu. Väib-olla see oleks tõesti meile jõukohane. Aga küsimus, millest ma tahtsin siiski rääkida, on see, et riigi funktsioneerimiseks tarviliku aparaadi sees peab sündima veel terve konstitutsiooni kaitseaparaat. Ja nii kummaline kui see ka ei ole, vähemaga kui 3-miljonilise kodanikkonnaga Eesti Vabariigiga me selle ülesande täitmisega toime ei tule. Rahvast ei jätku. Ja peale selle on vaja ka põldu künda, kotte tassida, tehases töötada, nii et see on minu meelest küsimus, mille üle tasub igat paragrahvi põhiseadusesse sisse kandes järele mõelda. Ma tänan.

Juhataja: Suur tänu, hr. Leisson.

Lugupeetud kolleegid, me teeme nüüd 20 minutit vaheaega ja pärast seda ma palun kõnetooli pr.Hänni ja me hakkame läbi hääletama redaktsioonitoimkonna poolt väljatoodud alternatiive. 20 minutit vaheaega. Me kohtume taas kell 11.40.

V a h e a e g